

2. Teknologisten innovaatioiden mairinnousu – inhimillisyyden loppu?

Tänne Pohjolaan on valokaapeleita pitkin Atlantin tuolta puolen kantautunut ilosanoma: arkaaisen ihmisen aikakausi on päättymässä, ja yli-ihminen kolkuttaa jo ovella. Yli-ihmisellä ei ole yliluonnollisia kykyjä sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan hänellä on päällään Metan älysilmlälasit, ihon alla monitoiminen siru ja kotonaan siivoava NEO-humanoidi. Tarkoittaako tällaisen teknologian kanssa symbioosissa elävän ihmisolion synty ihmisyyden perikatoa? Ennen kuin voidaan puhua ihmisyyden rajan ylittämisestä, on ensin määriteltävä, mitä ihmisyyss ylipäättään merkitsee.

Eläin- ja ympäristöetiikan dosentti ja vanhempi filosofian tutkija Elisa Aaltola kirjoittaa tekstissään “Tieteen rajat – Mitä saamme tutkia?” (blogit.utu.fi, 8.4.2022) siitä, että tieteen itseisarvoa ja arvovapautta on viime vuosina kyseenalaistettu. Aaltolan mukaan oikeistopopulististen salaliittoteoreetikoiden kyynisellä suhtautumisella esimerkiksi kulttuurin- ja ympäristöntutkimukseen on selkeät poliittiset motiivit. Kirjoittaja toteaa, että on terveellistä kyseenalaistaa tieteellisiä tuloksia, kunhan kritiikillä on perustelut eikä pyrkimyksenä ole vallankäyttö ja vastapuolen tukahduttaminen. Aaltola väittää kirjoituksensa lopussa tieteen rajojen vetämisen riippuvan siitä, millaiseksi kehityskulkumme ja tehtävämme Maan päällä määritellään: “Lopulta kysymys siitä, mitä me saamme tutkia, palautuu kysymykseksi siitä, mitä ihmisyyss on ja millaiseksi haluamme sitä suunnata.” Uskon, että nimenomaan ihmisen luontainen uteliaisuus ympäröivää maailmaa kohtaan oli tekijä, joka mahdollisti lajimme menestyksen.

Intohimo luovaan taiteeseen muodostaa tieteen ohella ihmisen olemuksen toisen peruspilarin: katsoessaan esimerkiksi taidemaalari Fanny Churbergin vangitsevia maisemamaalauksia ihminen kokee jotain sanoin kuvaamatonta. Sekä tiede että taide syntyivät pohjimmiltaan ihmisen kyvystä tiedostaa kuolevaisuutensa, mikä taas johti sukupolvelta toiselle periytyvään kulttuurievoluutioon. Viimeisimpien keksintöjen, kuten sosiaalisen median ja tekoälyn, jäljet näkyvät jo ihmisyyttä määrittelevissä piirteissä.

Lienee asianmukaista todeta ihmisten tyhmentyvän: älykkyydosamääriä on tutkittu pitkään eri valtioissa, ja esimerkiksi Suomen puolustusvoimien älykkyystesteissä varusmiesten saamat pistemäärät ovat viime vuosikymmenien saatossa laskeneet. Näin kerrotaan toimittaja Raili Löyttyniemen artikkelissa “Älykkyydosamäärät ovat laskussa” (yle.fi, 30.10.2025). Artikkelissa haastateltu psykologian professori Markus Jokela Helsingin yliopistosta hakee selitystä ilmiölle: “Aivojemme tiedonkäsittelykyky ei välttämättä ole rapautunut, mutta se ei enää käänny oppimistuloksiksi, kuten vaikkapa matemaattiseksi tai verbaaliseksi osaamiseksi samalla tavoin kuin aiemmin.” Samanlaisesta kehityksestä kielii paljon mediahuomiota saanut peruskoululaisten PISA-tulosten lasku. Vaikka yksittäiset älykkyystestit eivät ole moitteettomia, havainto on huolestuttava. Älykkyys on nimittäin kytköksissä muihin kognitiivisiin ominaisuuksiin, jolloin sen rappeutuminen voi johtaa traagiseen syöksykierteeseen.

Jos taidemaalari Hieronymus Boschin teos “Maallisten ilojen puutarha” olisi maalattu nykyaikana, se esittäisi päämäärättömästi sosiaalista mediaa selaavia hahmoja. Luomani makaaberikuva on kuin filosofi Robert Nozickin esittämästä

kokemuskoneen ajatuskokeesta, jossa hedonistinen ihminen on luopunut vapaasta tahdostaan vastineeksi ainaisesta euforiasta. Bittiavaruuden informaatiotulva ja lakkaamattomat ärsykkeet tarjoavat nopeita dopamiinipiikkejä, mikä vieraannuttaa ihmisiä merkityksellisyyden etsimisestä ja heikentää kognitiivisia kykyjä. Tällä on todennäköisesti osuutensa Aaltolan kuvailemassa tieteellisen tiedon vastustuksen kasvussa. Lisäksi generatiivinen tekoäly osaa luoda taidetta ja laatia tieteellistä tutkimusta eli tehdä asioita, jotka nimesin ihmisyyden kulmakiviksi. Miten käy, kun Aaltolan korostama empiirinen tutkimus sysätään vaiheittain tekoälyn tehtäväksi? Tällöin toisaalta eskapististen ajanvieteiden runsaus ja toisaalta tekoälyn kaikkivoipaisuus voivat johtaa ihmisten massajoutilaisuuteen. Ihmisten suhtautuminen kuvailemaani dystooppiseen tilanteeseen vaihtelee merkittävästi.

Toisella puolella pelikenttää ovat teknokraatit, jotka uskollisesti saarnaavat tekniikan edistysaskelien puolesta. Kapitalistinen talousjärjestelmä edellyttää, että ihmisen toiminta yhteiskunnallisena oliona voidaan ennustaa taloustieteeseen perustuvien matemaattisilla malleilla; puhutaan rationaalisesta ja egoistisesta homo economicus -ihmisestä. Ajatukseen vedoten transhumanistiset kyborgit pitäisi ottaa avosylin vastaan, sillä ne epäilemättä parantaisivat informaatioyhteiskuntamme kustannustehokkuutta. Sitä paitsi siinä missä menneisyyden kapitalistit havittelivat öljyä ja jalokiviä, on teknofeodalisissa todellisuudessamme tekoälyn kouluttamista varten kuluttajilta kerätty data moninkertaisesti kalliimpaa. Tekoälyn taloudellinen kannattavuus houkuttelee siis seireenien vastustamattoman laulun tavoin joitakuita.

Spektrin toisessa päässä ovat anarkoprimitivistit, jotka uskovat ainoastaan palaamisen alkukantaisiin elinolosuhteisiin vapauttavan hartiamme nykyajan

ongelmien taakasta. Heidän mukaansa toimistotyöntekijöiden, nykyajan raatajien rahanalaisten, on päästettävä irti alituisesta oravanpyörästään pakenemalla “Jäniksen vuosi” -romaanin päähenkilö Kaarlo Vatasen jalanjäljissä luonnon helmaan. Heidän silmissään sosiaalinen media ja tekoäly näyttäytyvät ihmisluonnon vastaisina herättäen kosmisen kauhun tapaista ahdistusta. Samansuuntaisia ajatuksia edustavat Pentti Linkolan kaltaiset syväekologit, jotka uskovat biodiversiteetin kapeutumisen sekä ihmispopulaation ja luonnon välisen harmonian rikkoutumisen olevan ihmiskunnan suurimpia haasteita. Vaikka mieleni valtaakin alati huoli teknisen kehityksen korostamisesta inhimillisen hyvinvoinnin kustannuksella, en voi yhtyä modernien luddiittien suruvirteen.

Ensinnäkin Pandoran lipas on jo avattu, eikä rahavirtaa voi enää pysäyttää. Toimittaja Tuomo Hyttinen kirjoittaa kommentissaan “Yhdysvaltojen taloudesta tyrmäävä luku – Onko tämä enää kestävä?” (kauppalehti.fi, 21.10.2025), että Harvardin yliopiston professori Jason Furmanin laskelmien mukaan investoinnit tekoölyyn kattoivat 92 prosenttia Yhdysvaltain BKT:n kasvusta vuoden 2025 ensimmäisellä puoliskolla. Hyttinen mainitsee mahdollisen tekoölykuplan puhkeamisen riskin, vaikka toistaiseksi ala on kasvanut kasvamistaan. Trendin kaikuja nähdään väistämättä Suomessakin: tekoälystä sovelluksineen voi muotoutua uusi, odotettu Nokia-ihme, joka asettaisi Suomen talouskasvun oikeille raiteille. Tekoälyä hyödyntävillä Otaniemen kampuksen startupeilla on mainiot edellytykset toimia bruttokansantuotetta nostavana taianomaisena sampona, joka kattaisi hyvinvointivaltion kustannukset. Jo tällä hetkellä kotimaisilla Woltin ja Iceyen kaltaisilla yrityksillä on huomattava rooli kansantaloudessamme, ja niistä on tullut

hiljaisen mutta sinnikkään kansakuntamme tavaramerkki ja valttikortti globaaleilla markkinoilla.

Toiseksi tekoälyn vastustajat ovat väärässä. Näen nimittäin tekoälyn ihmislajin luonnollisen kehityksen jatkumona, joka ei näin ollen uhkaa ihmisyyttä. Ennustan tekoälyn vallankumouksen vastaavan vaikutuksiltaan kutakuinkin teollista vallankumousta. Henry Fordista ei tullut aikanaan maailman rikkainta ihmistä ruumiillisella työllä vaan ajattelutyön tuloksena: mekaaniset koneet vapauttivat yhden yhteiskuntaluokan raskaasta fyysisestä työstä. Samalla tavalla tekoäly kykenee hoitamaan alkeelliset, konkreettiset tehtävät, jolloin ihmisille vapautuu aikaa vaativaan, abstraktiin ajatteluun. Aiemmin mainitsemani massajoutilaisuus voisi siis merkitä tieteen- ja taiteenteon kukoistamista. Tekoäly on siten vääjäämätön osa ihmisen tarinaa, minkä lisäksi siitä on hyötyä – ainakin niin kauan kuin se ei ole saanut käsiinsä kiellettyä hedelmää – itsetietoisuutta.

Teesini kuuluu, ettei ihmisyyden rajoja ylitetä lähitulevaisuudessa. Uskon sydämeni pohjasta, ettei tekoäly ole vitsaus, vaan siunaus. Tosin epävarmuuksien ja nihilismin aikakaudella on varjeltava ihmisyyttä – luovuutta ja uteliaisuutta – ylitse kaiken, sillä ihmiskunta vailla näitä ominaisuuksia ei ole ihmiskunta lainkaan. Ahdingon sijaan yhteiskunnan kehityksessä on nähtävä toivon kipinä. Kenties tekoäly auttaa rakentamaan maanpäällisen Eedenin puutarhan, mikäli Aaltolaa lainaten määrittelemme sen kehityksemme suunnaksi.

Lähdeluettelo:

Löyttyniemi, Raili: Älykkyydosamäärät ovat laskussa – kokeile, miten hyvin pärjät esimerkkitotehtävissä. Yleisradio 30.10.2025. <https://yle.fi/a/74-20188284>

Viitattu 18.11.2025

Hyttinen, Tuomo: Yhdysvaltojen taloudesta tyrmäävä luku – Onko tämä enää kestävä? Kauppalehti 21.10.2025. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/a/df1d65f2-d76d-4463-95f6-f24ac147d463>

Viitattu 18.11.2025